

انجمن تخصصی مراکز تحقیق و توسعه صنایع و معادن

مهاجرت نخبگان

(حرکت آفتاب گرم شرق به سمت غروب زیبای غرب)

بهار ۱۳۸۶

شماره ۱۵

مؤلف: ششامه: مهدوی، محمدنقی، ۱۳۳۱-

عنوان و نام پدیدآور: مهاجرت نخبگان: حرکت آفتاب گرم شرق به سمت غروب زیبای غرب /
مؤلف: محمدنقی مهدوی.

مشخصات نشر: تهران: دیدار پارسیان: انجمن تخصصی مراکز تحقیق و توسعه صنایع و معادن، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری: ۵۲ ص.

شابک: ۱۰۰۰۰ ریال: 978-600-5592-19-1

وضعیت فهرست نویسی: فبا

یادداشت: کتابنامه: ص [۵۴-۵۱]

موضوع: فرار مغزها

موضوع: فرار مغزها--ایران

شناسه افزوده: انجمن تخصصی مراکز تحقیق و توسعه صنایع و معادن

رده بندی کنگره: ۳۱۳۸۸ ت ۹۴۹/۵

رده بندی دیویی: ۳۳۱/۱۲۷۹۱

شماره کتابشناسی ملی: ۱۷۵۷۶۴۵

نشر دیدار پارسیان

نام کتاب: مهاجرت نخبگان: حرکت آفتاب گرم شرق به سمت غروب زیبای غرب

مؤلف: محمدنقی مهدوی

ناشر: نشر دیدار پارسیان با همکاری انجمن تخصصی مراکز تحقیق و توسعه صنایع و معادن

طراحی و صفحه آرای: آتلیه نشر دیدار پارسیان

چاپ اول: ۱۳۸۸

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

لیتوگرافی: بصیر

چاپ: کیان چاپ

صحافی: فرانگر

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۹۲-۱۹-۱

قیمت: ۱۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	مقدمه
۱۱	تعاریف و مفاهیم
۱۲	انواع مهاجران و انگیزه های آنها
۱۶	ویژگی های کشورهای مهاجر فرست و مهاجر پذیر
۱۸	مهاجرت نخبگان از منظر آمارها
۲۳	عوامل مؤثر در مهاجرت نخبگان
۲۹	راهکارهای حل بحران
۳۵	تجربه سایر کشورها
۳۹	دیدگاه های مثبت نسبت به مهاجرت
۴۲	دیدگاه های جهانگرایانه در مورد مهاجرت نخبگان
۴۴	بحث پایانی و دیگر نکات کلیدی در مورد مهاجرت نخبگان

پیشگفتار:

مجموعه حاضر که پیرامون «مهاجرت نخبگان» نگاشته شده است، مروری بر مطالعات، یافته‌ها و اظهار نظرهایی است که در داخل و خارج نسبت به مسئله مهاجرت به طور عدام و مهاجرت نخبگان به طور خاص در منابع مختلف به صورت کتاب، گزارش، مقاله، بیان نامه و خبر در رسانه‌ها، منتشر شده است و مستندات آنها نیز بعضاً در خود متن (بر حسب ضرورت) و سپس به طور کامل در انتهای متن آورده شده‌اند. آنچه که این بررسی را از دیگر بررسیها متمایز می‌کند، توجه به نکات زیر است:

□ الف) از زیاده‌گویی و حاشیه‌پردازی که معمولاً حجم نوشته‌ها را نسبت به محتوای واقعی آن دو چندان می‌کند، تا جایی که ممکن بوده خودداری شده است.

□ ب) هدف نهایی از تهیه این مجموعه بیشتر یک «هشدار» است نه سرزنش این و آن.

□ ج) برای اثبات این ادعا که کشور ما با معضل مهاجرت نخبگان مواجه است و نهایتاً توجه این نوشتار، بزرگنمایی نکرده ایم، چرا که مهاجرت و به ویژه مهاجرت نخبگان یک پدیده جهانی است و منحصر به کشور ما نیست و در مواردی هم که مسئله مهاجرت در کشورمان را برجسته کرده ایم یا با افسوس از آن یاد کرده ایم، بیشتر به خاطر توجه دادن و به خود آمدن است، نه برای خوشحال کردن مخالفان با موجودیت کشورمان.

ایران با تمدنی دیرینه و برخوردار از موهبت الهی همواره در طول تاریخ استوار و سرفراز باقی مانده و خواهد ماند.

حمید طاهباز توکلی

دیر انجمن مراکز تحقیق و توسعه

صنایع و معادن

پدیده مهاجرت از دیرباز در میان اقوام و تمدنهای مختلف وجود داشته و انواع مهاجرت های انفرادی یا گروهی، در فواصل دور و نزدیک در طول تاریخ، بسیار اتفاق افتاده است. مهاجرت های گذشته، معمولاً به صورت گروهی و بیشتر با هدف دوری از وقایع ناگواری چون بیماری، قحطی و جنگ صورت می گرفته است.

مسئله مهاجرت نخبگان نیز، پدیده تازه ای نیست. در تمام طول تاریخ، جابجایی نخبگان از جامعه ای به جامعه دیگر کم و بیش وجود داشته است. ابتدایی ترین شکل مهاجرت نخبگان، در اعصار گذشته به این صورت بوده که وقتی سرزمینی به هر علت به پیشرفت و آبادانی می رسید، نخبگان (صنعتگران، معماران، پزشکان، ادیبان و ...) سایر جوامع را به خود جذب می کرد.

در عصر حاضر هم، همان روند و با همان انگیزه ها وجود دارد. با این تفاوت که در آن زمانها مهاجرت نخبگان تا حدودی تابع عرضه و تقاضا بود و شمار نخبگانی هم که مایل به مهاجرت از موطن خود بودند، اندک بود (به لحاظ فقدان وسایل ارتباط جمعی به وسعت کنونی، وسایل حمل و نقل با سرعت و سهولت فعلی و نهایتاً ترس از ناشناخته ها). بنابراین مهاجرت نخبگان در گذشته هرگز به عنوان یک معضل اجتماعی مطرح نبود. اما، امروزه وضعیت به کلی متفاوت است و این امر به صورت یک معضل و بحران، خودنمایی می کند.

آنچه که امروزه، مسئله مهاجرت نخبگان را از مسئله مهاجرت به طور عام متمایز می کند این است که نخبگان قادرند علم و فناوری و صنعت جدید و به

تبع آن فرصتهای شغلی جدید برای جامعه خویش ایجاد کنند. به عبارت دیگر به ازای هر متخصص که مهاجرت می کند، یک پروژه تحقیقاتی، یک ابتکار و یک نوآوری بالقوه از دست می رود و در اختیار دیگران قرار می گیرد. علاوه بر این هزینه زیادی برای تربیت نیروهای متخصص صرف می شود و از دست دادن این نیروها به منزله از دست دادن میلیاردها دلاری است که سالها در زمینه انباشت سرمایه انسانی و دانش هزینه شده است. هزینه هایی که جامعه باید برای پر کردن خلاء ناشی از خروج سرمایه های انسانی بپردازد و تعداد واحدهای زمانی بسیار بالایی که از دست رفته اند و قابل بازیافت نیستند، ضرباتی هستند که بر پیکر اقتصاد کشورهای مبتلا به معضل مهاجرت وارد می شود.

پدیده مهاجرت نخبگان به خارج از مرزها، به دلیل آثار سوء فرهنگی، روانی، سیاسی و نقض منفی آن در فرآیند توسعه و تخریب اعتباری و تغییر نسلهای آینده به عنوان تهدیدی جدی برای حال و آینده کشورهای مهاجر فرست است و نگرانیهایی در سطوح مختلف مدیریتی و اجتماعی این کشورها، ایجاد کرده است.

با مهاجرت نخبگان قدرت مدیریت و حاکمیت و نهایتاً توسعه در کشورهای مهاجر فرست به شدت کاهش پیدا می کند و در مقابل بر اقتدار کشورهای مهاجرپذیر، می افزاید. چرا که در مهاجرت نخبگان، تنها مسئله خروج تعدادی نخبه در مقاطع زمانی مختلف مطرح نیست، بلکه وقتی نخبه (فرد باهوش) برای همیشه مهاجرت می کند، ژنهای باهوشی را نیز با خود، خارج می کند و باعث می شود که نسل این افراد، در مکان دیگری ادامه یابد (گفته می شود که باهوشی، قدبلند و قوی بودن، هر کدام از جمله صفات ژنتیکی هستند که از طریق ژن به نسلهای بعدی انتقال می یابند). به عبارت دیگر اگر چه زیانهای اقتصادی خروج نخبگان بسیار زیاد است؛ اما، زیانهای اقتصادی کم و بیس قابل جبران هستند ولی خروج ژنهای باهوشی، قابل جبران نیست.

صرفنظر از اینکه این نظریه تا چه حد مقرون به واقعیت است، اگر بپذیریم که قدرت و برتری جهان از آن کسانی است که قدرت علمی و تکنولوژیکی بیشتری دارند، باید این واقعیت را هم بپذیریم که با مهاجرت نخبگان و پیوستن آنها به دارندگان علم و فناوری در واقع به تضعیف خود کمک کرده ایم و حداقل یک آجر به مصالح بنای قدرت آنها اضافه نموده ایم.

متأسفانه، کشور ما هم (چنانچه خواهیم دید) یکی از کشورهایی است که

با معضل مهاجرت نخبگان رو به رو است. البته ما نمی‌خواهیم این مقوله را به گونه‌ای مطرح کنیم که بسیاری از ایرانیهایی که مغز و استعداد درخشان داشته و دارند، دل از موطن خود کنده‌اند و به اصطلاح «شال و کلاه» کرده‌اند و در انتظار فرصت مناسب نشسته‌اند تا جلای وطن کنند. طرح چنین تفکری در واقع اهانت بزرگی به خیل عظیم افراد فرزانه و فرهیخته‌ای است که بسیاری از سنجیده‌ها را به جان خریده‌اند و در دشوارترین شرایط (حتی جنگ تحمیلی) از فکر خدمت به سرزمین خود غفلت نورزیده‌اند و حتی از آن پاسداری هم کرده‌اند از طرف دیگر «فریاد نگرانی مهاجرت نخبگان» خود می‌تواند عاملی برای تشویق مهاجرت باشد. به عبارت دیگر، نباید اینگونه القا شود که کسانی که مانده‌اند، نخبه و مغز نیستند و فقط کسانی نخبه و مغزاند که می‌روند و دیگران هم خیال کنند که مغزها حتماً باید مهاجرت کنند و اگر در داخل کشور خود بمانند «نخبه و مغز» نخواهند بود. توجه بیش از حد به مهاجران و فراموش کردن در کشور مانده‌ها، بزرگنمایی موقعیت مهاجران و بی‌اعتنایی به در کشور مانده‌ها خواهد بود و نهایتاً کمکی است به توسعه جنگ روانی دشمنان. اما به هر حال آمارهای موجود در مورد مهاجرت نخبگان از کشور ما، نگران‌کننده است و هشدار دادن در مورد این پدیده که با شیظتها و اغواگریهای غرب نیز توأم شده است برای جامعه در حال توسعه ما که نیاز مبرمی به نیروی انسانی متخصص دارد، ضروری است. به این سخنان مقام معظم رهبری که در تاریخ ۱۳۸۳/۱۰/۲۳ در جمع اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ایراد فرموده‌اند، توجه کنیم:

"دشمنان نسبت به کشور ما به طور ویژه برنامه ریزی کرده‌اند تا نگذارند در اینجا، مغزهای کارآمد و درخشان و استعدادهای برجسته رشد کنند یا بمانند. آنها برنامه ریزی کرده‌اند و پول خرج می‌کنند و اصلاً دستگاههایی برای شناسایی استعدادهای درخشان در کشورهای مختلف دارند تا آنها را (نخبگان را) چه در دوران کودکی و نوجوانی و جوانی و چه در دوران به ثمر رسیدگی و کارآیی بربایند. آنها، حتی نیروهای رده و خوب ما را می‌ربایند و می‌برند و اجازه نمی‌دهند که حتی آنهایی که در خود کشورهای جهان سوم علم یاد می‌گیرند و استعداد دارند، برای این کشورها، به کار آیند."

در هر حال، با توجه به اهمیت مسئله مهاجرت، مطالعات متعدد و گسترده‌ای نیز پیرامون آن در سطح ملی (پژوهشگران، موسسات و دولتها) و در سطح

بین المللی (پژوهشگران و سازمانهای بین المللی) هر یک بر اساس اهداف و دیدگاههای خود، صورت گرفته است. اگر چه در بین این مطالعات، وجوه مشترک، فراوان است، اما نمی توان برای رویارویی با بحران مهاجرت، نسخه ای جهانی پیچید. به عبارت دیگر برای تبیین مسئله مهاجرت نخبگان در هر کشوری «مطالعه موردی» خاصی لازم یا مورد نیاز است.

به هر صورت، ما اذعان داریم که ارائه تحلیلی عمیق در این باره (مهاجرت نخبگان) مستلزم کار گسترده تری است. مع هذا، تلاش ما بر این است که در این مجموعه مختصر، حالتهای موجود، برجسته تر شوند و این کار بتواند زمینه اقدامات موثرتری را از سوی مسئولین امر در مواجهه و مقابله با بحران مهاجرت نخبگان فراهم نماید.

www.ketaboo.ir